

Fig. 1. Gilleleje. Ydre, set fra nord. N.E. 1955

GILLELEJE KIRKE

HOLBO HERRED

Kirken stammer antagelig fra sidst i 1530'rne, idet et forlig i 1559 mellem Soborg' præsten og Gillelejes bønder beretter, at disse — skønt de fra gammel tid har søgt Søborg kirke — for 20 år siden har antaget egen kapellan. I forliget bestemtes, at sognepræsten i Søborg skulle overtage tjenesten efter kapellanens afgang[1]; alligevel nævnes der både 1577 og 1579 en »sognepræst på Gilleleje«[2].

1578, da kapellet var forfaldent, og bønderne ikke havde råd til istandsættelsen, fik lensmanden på Kronborg befaling til at lade det reparere[3]. Kirken, der 1647[4] omtales som kongens, blev lagt ind under det 1720 oprettede rytterdistrikt og 1736—41 ombygget i sin nuværende skikkelse af de folk, der arbejdede for kongen på distriktets kirker.

1873[5] afhændedes kirken til pastor Raae og var derpå i privateje, indtil den 1.januar 1914 overgik til selveje. Sognet var anneks til Soborg indtil 1923.

1831[6] forlangtes kirken hvidtet udvendig, fordi den tjente som *somærke*.

Kirken ligger midt i fiskerlejet, på et mod nord skrånende terræn, der ved kirkegårdens gamle nord- og nordøstgrænse har et ret brat fald mod den fjordarm, som i stenalderen strakte sig ind mod den nu udtørrede Søborg sø (p. 1097). Kirkegården er omkring 1900 udvidet mod nordøst, og et 1890[7] fremsat ønske om et *ligkapel* på kirkegårdens nordøstre del blev opfyldt efter udvidelsen. Kirkegården hegnes af kampestensmure og levende hegn; en omsætning af det 1788[8] nævnte kampestensdige gennemførtes 1886—98[7]. De nuværende låger i vesthjørnerne har fløje af trætremmer mellem kløvstenspiller; en søndre †låge fik 1701f. tag af fyrredeller ligesom tidligere; 1709 omtales den vestre[9] og 1875 den nordvestre låge[7].

Et †*klokketårn* på kirkegården fik 1701[9] indlagt fire nye egefodstykker; tårnet var muligvis rejst 1662[10] som midlertidig erstatning for den forfaldne tagrytter og fungerede til dennes istandsættelse 1718[9] (p. 1158).

Kirken er et langhus med femsidet østafslutning, afvalmet tag og tagrytter; et våbenhus er afskilret i vestenden sammen med materialrum og trappe til pulpituret. Som bygningen står nu, er den i hovedsagen resultatet af byggearbejder 1736—41, der var så omfattende, at kun tag og tagrytter fra den ældre bindingsværkskirke blev stående (sml. nedenfor). I kirken kan man derfor fastslå det helt usædvanlige forhold, at taget er ældre end grundmurene.

(†)*Bindingsværkskirke.* Den bygning, som tagværket i sin tid rejstes over, må nødvendigvis have været af samme udstrækning og højde som den nuværende, men ydervæggene var af udmuret bindingsværk. Foruden tagrytter (p. 1158) var den forsynet med et våbenhus, ligeledes i bindingsværk (p. 1159). Det er vel tvivlsomt, om denne forholdsvis store kirke er identisk med den bygning, der synes at være rejst lige efter reformationen. Den mulighed foreligger, at kirken enten kan være ombygget eller udvidet med det polygonale kor i forbindelse med den istandsættelse, der efter 1578 gennemførtes ved kongens hjælp; nogen sikkerhed har man dog ikke, selv om en notits i regnskaberne fra 1736 kunne antyde en aldersforskel på østre og vestre del; det hedder her, at »kirkens femkantede bindingsværksgavl . . . syntes at være bygt af gammelt skibstømmer«.

Ifølge de oplysninger, der fremgår i forbindelse med ombygningen, kan man slutte, at fagbredden var ca. 137 cm, hvilket vil sige, at hver polygonside bestod af to fag, mens langmurene har været på 13—14 fag. Bindingsværket stod på fodremme; de fornyedes 1706[9] tillige med flere stolper og løsholter samt talrige murtavl. Vægstolper og bjælker synes indvendig at have været forbundet med kopbånd[11], således som det er velkendt fra renæssancebindingsværk. 1718 fornyedes kirkeloftet, der blev malet himmelblåt med røde bjælker; tag og tagrytter blev istandsat og derpå gik det slag i slag med nyindretning af det indre frem til 1733. Uanset denne indsats, som strakte sig over et kvart århundrede,

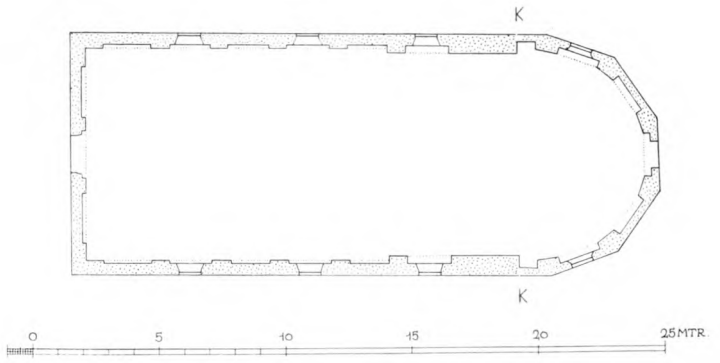

Fig. 2. Gilleleje. Plan. 1 :300. Målt af C. G. Schultz 1930.

var bygningen så medtaget, at man 1736[9] vedtog og gennemførte østendens ombygning i grundmur, »indrettet således, at efterkommerne, når de øvrige bindingsværks sidevægge forældes, og kirken dertil skulle blive af formue, at lade opføre i dessen sted grundmur, at da under samme bjælker og foruden at tage det ned, kan kontinueres med grundmur«. Fem år senere fuldendtes ombygningen[9].

Den nuværende kirke. Eftersom kirken hørte til rytterdistriktet, er det naturligt, at man ved Gilleleje kirkes ombygning finder det samme hold af håndværkere, som plejede at arbejde for kongen på om- og tilbygningsarbejder ved distriktets kirker: murersvend Christopher Hansen, København, snedker Jens Christensen, Farum, og maler Hans Nielsen, Ganløse.

Fra Esbønderup hentedes 7000 mursten af »den store slotsform« og fra Asminderød 2100, de to kirker, hvor der netop af de samme håndværkere var rejst store korsarme (p. 766). Som indledning blev korpartiets bjælker, spær og trægesims hængt op på stivere, hvorefter man kunne grave ned i knap to meters dybde og lægge fundament af kampesten, mursten fra bindingsværkstavlene og nye sten; herpå rejstes den to sten tykke ydermur. Foruden de fem polygonsider tog man af hensyn til den videre ombygning eet fag med af hver langside; 137 cm fra østhjørnerne spores endnu skellet mellem kirkens østre og vestre del. To af polygonsiderne fik jernvinduer, og et nyt alterbord muredes, mens fonten flyttedes fra vestenden til koret. — Arbejdet sluttede så tidligt på året, at stilladserne kunne benyttes i Hornbæk først på sommeren (p. 728).

Menigheden afventede således ikke, at kirken blev formuende, men lånte i stedet 700 rdl. hos andre rytterdistriktskirker og kunne allerede i foråret 1741 påny slutte kontrakt med håndværkerne. Bindingsværksvæggene veg for grundmur hele vejen rundt, og muren blev gjort noget tykkere i faget under tagrytter og sejerværk. Tagværket istandsattes over hele kirken (p. 1160), tagrytterens tømmer fornyedes i vid udstrækning, de gamle loftsbrædder blev pløjet og omlagt, og nede i kirken fjernedes de to skillerum fra 1718, mens

andre, af brædder[12], opsattes til afskilring af våbenhus, trapper og materialrum i vestenden. Hans Nielsen malede loftet gult, bjælkerne røde som før (p. 1156) og listerne blå — de samme farver, som benyttedes til inventaret.

Bygningen slutter sig i sin nøgterne udformning med de indvendige, fladrundbuede spareblændinger og (de nu ændrede) vinduer af samme form samt murforstærkningen i tagrytterfaget klart til de byggearbejder, der som nævnt kort forinden og næsten samtidig gennemførtes ved andre af distriktets kirker af de samme håndværkere og under ledelse af inspektør Helt[13]. I det ydre afviger Gilleleje dog på to punkter: den har ingen lisener og ingen kraftigt fremspringende, muret gesims; men begge dele må ses som en direkte følge af, at den ældre kirkes tagværk blev stående. Når den tynde bindingsværksydermur skulle erstattes af en to-stensmur, måtte denne presses så langt ud som overhovedet muligt på grund af taget, hvis ikke kirkerummets areal skulle beskæres for meget. Derfor blev man nødt til at give afkald på lisenerne og erstatte den stærkt udladende profilgesims med et smalt, skråtstillet brædt.

Et par arkivalske oplysninger fra 1757 og 1765[9] om dæksten, henholdsvis tagsten, til »begge vestre skrå gavle« kan give anledning til tvivl om den vestre gavls afdækningsform efter 1741. Da der ikke i tagværket spores nogen synderlig forskel på de vestre valmspær og resten, og da en afslutning i vest med trekantgavl føles fremmedartet i rytterdistriktets kirkebyggeri, er det muligt, at citatet dækker over reparationer på de to vestre grater (sml. †vindfløj p. 1160).

Af oplysningerne i forbindelse med tagrytterens istandsættelse 1795 fremgår, at denne var afstivet med to stolper på selve kirkegulvet; det er uklart, om ordningen hørte til istandsættelsen 1741 f., eller den var af senere dato; men de to stolper må enten have indgået i korgitteret eller have stået som en art indramning af kordøren.

I årene 1827[14]—1836[6] blev kirken hovedistandsat. Tag og tagværk repareredes[15], bræddeloftet gipsedes, rundbuede jernvinduer afløste de ældre, og murstensgulvet fornyedes. 1906[16] blev der i østmuren hugget ud for en dør, mens større vedligeholdelsesarbejder gennemførtes 1930—33 og 1962—63.

Tagrytteren. Bindingsværkskirkens tagrytter, der 1706[9] omtales som forfalden, var muligvis identisk med det 1662[10] omtalte tårn, hvorfra en klokke var nedfalden (sml. †klokketårn p. 1156). Efter reparationer på tømmer og krydsværk samt udskiftning af skifertaget med bly og egespån blev klokkerne påny ophængt i rytteren 1718 (sml. †vindfløj). Det fremgår tydeligt, at spiret også den gang var et lanternespir, men i hovedsagen har det vel fået sin nuværende form i forbindelse med de meget udstrakte fornyelser 1741; de blymalede spån udskiftedes med bly 1786[9], og 1799[6] fulgte efter bygningsinspektør F. Magens' indstilling en ny istandsættelse af rytteren, som da hvilede på de ovenfor

Fig. 3. Gilleleje. Ydre, set fra sydvest. N. E.1955

omtalte to stolper, hvis nedre ender var forrådnede og nu ønskedes opstillet på kampesten (sml. p. 1158, 1164).

Våbenhuset har siden 1741 været indrettet i vestenden af kirken, udskilt med bræddevægge og rødmalet med hvide lister; det flankeres i nord af et sandhus[17] med muret kalkkule[18], i syd af en trappe til pulpituret.

Et †*våbenhus,* hørende til bindingsværkskirken (p. 1156), blev nedrevet 1741[9]; at dømme efter nedrivningsmaterialet har det været en selvstændig bygning foran en af kirkens døre.

Fig. 4. Gilleleje. Indre, set mod øst. N.E. 1955

En *solskive* er anbragt på tagrytterens sydvestside (sml. fig. 3).

Vindfløj, 1864, med årstallet udstanset i fanen; på tagrytteren. †*Vindfløje.* 1718, forgyldt af Jakob Willumsøn, Helsingør, og opsat på tagrytteren. 1741 omtales den lille fløj, der blev opslået på den vestre gavl, muligvis den fra 1718, og fløjstangen med knap og lilje over spiret[9].

Tagværket er af fyr, hanebåndstype med langstol, samlinger i middelalderlig manér og gennemnummereret med øksehugne romertal i nord, stik i syd. Over korpolygonen ses de 1741 indlagte mellemspær.

Kirken står hvidkalket ude og inde, med rødt tegltag, blytækt tagrytter og rundbuede jernvinduer.

INVENTAR

Oversigt. Hovedparten af kirkens inventar hidrører fra tiden efter den store ombygning 1736—41 (vestpulpituret 1742, pengetavlerne 1744, alterkalk og urværk 1746, altertavlen 1834, stoleværket 1836 og fire kirkeskibe fra 18- og 1900'rne). Fra den bindingsværksbyggede forgænger findes endnu prædikestolen o. 1650 og de to alterstager. Den romanske fontekumme er først kommet til kirken i nyere tid. Blandt bevarede gravminder kan nævnes stenen over Peder Jensen Grove, kgl. Maj. »fyringsforvalter over Danmarks strømme«, † 1673.

Fig. 5. Gilleleje. Indre, set mod sydvest. N. E. 1955

Alterbord af glat panel, formentlig fra 1837, da der blev opsat et nyt bord og lagt nyt bræddegulv under knæfaldet; 1842 blev der anbragt to dore med beslag for åbningen under alterbordet[6]. Ved ombygningen 1736—37 flyttedes alteret og en ny »alterdisk« opmuredes[9].

Alterklæde, nyere, af rødt fløjl med guldkors.

* *Alterklæde* 1807, af rødt fløjl, guldbroderet med Frederik VI.s kronede navnetræk over årstallet. I Gilleleje museum.

†*Alterklæder.* 1647 nævnes et rødt, engelsk[4], 1701—06 et af forgyldt læder. 1726 forærede Det islandske kompagni, skipper Eskild Pedersen, skipper Lauritz Pedersen, Søren Terkelsen, Jens Klav og inspektør Schrøder »af sædvanlig genereusité« en ny messehagel af rødt fløjl med guldgaloner samt et alterklæde af rødt kamelhårs plys med guldgaloner over hver som i samlingen og rundt om kanten, midt på med guld broderet en sol, I H S samt 1726 og en ny alterdug . . .[9]. Dette alterklæde og det af forgyldt læder nævnes også 1764, da det »forslidte« af læder hang under det fra 1726[19].

Altertavlen er et maleri, Kvinderne ved graven, olie på lærred, signeret: »I. L. Lund 1834« i samtidig, spidsbuet (noget ændret) ramme[20], der flankeres af smalle sidestykker med 1916 fornyede dobbeltsøjler, som bærer en gesims med

spidsbue. Et tidligere topkors er nu erstattet af en lille tretårnet kirkefront, krabbebladene langs buesiderne er fornyet, og sidestykkernes små koglespir er erstattet af to store, basunblæsende engle. Den nuværende staffering, brunt med forgyldning, hidrører fra 1916, mens den oprindelige af restaurator[21] beskrives som »Metalkarakter af gammelt Messing«. I postamentfeltet citat fra Matth. 28,6. Bag på tavlen forgyldte versaler på sort: »Ave crux spes unica salutis« (»hil korset, det eneste håb om frelse«).

†*Altertavler.* 1) 1732 blev »den gamle papistiske altertavle« nedbrudt og afløst af følgende.

2) I stedet for nr. 1 opsattes en altertavle fra Tikøb kirke (der for nogle år siden var blevet nedtaget), efter at den var omarbejdet og forbedret af snedker Hendrik Jørgensen, Helsingør[9] (jfr. p. 698).

Altersølv. Kalk (fig. 6), underdelen fra 1662, svarende til Frederikssund 1676 (p. 660), bægeret fra 1746. I M. Smiths beretning til Hofmans fundationer omtales to kalke, hvoraf den ene, forgyldte, var givet af generalmajor Ejler Holck, »befalingsmand til Cronborg amt« 1662[22]. Fod, skaft og knop stammer altså fra Ejler Holcks gave, mens bægeret, der bærer Frederik V.s kronede spejlmonogram er fra 1746, da guldsmed Christian (fejl for Christoffer?) Johnsen, København, gjorde kirkens kalk og disk større. Det oprindelige bæger bar ifølge inventariet 1701 Ejler Holcks og Lisbeth Høgs våben og navne[9]. 22,5 cm høj. *Disk,* samtidig med kalkens bæger, glat, forgyldt, 14 cm i tvm., med graveret cirkelkors og Frederik V.s kronede spejlmonogram på randen. Under bunden to udslidte stempler.

Oblatæske 1863, nøje svarende til Søborg (p. 1131), 9,7 cm i tvm. Under bunden og låget samt på siderne tre ens stempler: Københavns bymærke 1863, mestermærke S med båndslyng i oval for Conrad Chr. Fr. Schrøder og søn (Bøje p. 133) og guardeinmærke for Simon Groth.

Vinkande, stemplet P. Hertz, skænket 1954.

†*Altersølv.* Kalk skænket 1597 af hr. Ditlev Holck, »høvidtsmand på Cronborg slot«[22]. 1647 nævnes en kalk og en disk af tin[4]; 1764[19] var kalken solgt.

Berettelsessæt 1927, anskaffet 1930 i stedet for det tidligere, der gik til grunde ved ildebrand 1929.

Alterstager. 1) (Fig. 7), af gotisk form, noget forskellige både i gods og profiler, den ene sandsynligvis fra o. 1575, den anden ifølge indskrift skænket 1614. På den sidstnævntes fod læses med graverede versaler: »Denne lysestage gaf erlig och welagt mand Peder Andersen Randvlf radmand vdi Kiøbenhafven til kirkens brvg paa Gildeleie anno 1614« samt to skjolde med sammenskrevne initialer, det ene med R V — kan med lidt god vilje læses P A R V — for rådmanden, det andet med A B for hans anden hustru (efter 1607, † 1622) Anne Baltzersdatter[23]. Forskellen mellem de to stager skal da sikkert forklares så-

N.E. 1955

Fig. 6. Gilleleje. Alterkalk med bæger 1746 og underdel 1662 (p. 1162).

N.E. 1955

Fig. 7. Gilleleje. Alterstage, kopi 1614 efter den anden stage fra o. 1575 (p. 1162).

ledes, at den ene af kirkens (ældre) alterstager er gået i stykker, hvorefter den københavnske rådmand 1614 har ladet en kopi udføre. 44 cm høje.

2) 1800'rne, af tin. Ude af brug.

†*Messehagler.* 1647 nævnes en gammel, blomstret damaskes[4], 1701—06 en rød plyses[9]. 1725, se under †alterklæder p. 1161.

Alterskranke, nyere, tresidet, enkelt tremmeværk af træ. 1721 forærede skipper Lars Pedersen, København, en »skammel omkring alterfoden« og et smukt jernrækværk med messingknopper[24]; 1742 blev skranken marmoreret af Hans Nielsen, Ganløse[9]; den nævnes endnu 1834[25], men afløstes 1836 af en ny, der ligeledes var af jern[6].

Døbefont (fig. 8), romansk, af granit, først kommet til kirken, uvist hvorfra, o. 1900. Kummen, 68 cm i tvm., af grovkornet, rødlig, foden af grå granit.

**Døbefonte.* Kirkens oprindelige granitfont, hvis kumme siden 1908 har befundet sig i Asminderød (p. 776)[26], kasseredes 1836[6] til fordel for en træfont, en 94 cm høj og ca. 46 cm bred, kvadratisk kasse af fyr (nu i Gilleleje museum) med hul til fadet. 1870 blev den opmalet med stenfarve, og 1875 »udbankedes« den, fordybedes og poleredes[7]. Om den gamle granitfont meddeler regnskaberne 1736—37, at den, der da stod »nederst i kirken«, efter ombygningen flyttedes

N.E.1955

Fig. 8. Gilleleje. Døbefont, først kommet til kirken o. 1900 (p. 1163).

op i koret. 1718 var den blevet anstrøget med oliefarve, og 1742 marmoreret sammen med sit *dæksel,* mens »*kronen*« stafferedes med line kulører[9].

Dåbsfad, nyere, af messing, med dobbelt rundbuefrise på kanten og i bunden tre fisk lagt over hinanden, udført af M. Andersen, Helsinge[27].

**Dåbsfad,* 1780, af tin, 35 cm i tvm., ret dybt, med profileret kant. Under bunden stemplet med Københavns tre tårne over bånd med udslidt skrift og herunder årstallet. I Gilleleje museum.

†*Dåbs fade.* Et nævnt i inventariet 1647[4], stort, af messing. Ifølge M. Smiths indberetning til Hofman[22] meddelte en indskrift på fadet, at det var givet af fyrforvalter Peder Jensen Growe på Nellerup (jfr. gravsten nr. 1). 1843 blev det solgt sammen med et andet messingfad (nævnt 1706)[9] og fire messingknapper fra alterskranken[28]. Et tinfad anskaffedes sammen med fonten 1836[6].

†*Korgitre.* 1) Til korgitteret i bindingsværkskirken anskaffedes 1718 fire stabler til døren og jern til ankre; det blev nedbrudt af Jens Christensen 1741 »med sine dukker«; de to stakitdøre anvendtes i det nye pulpitur, en i hvert vindue[9].

2) 1741. Ved kirkens ombygning blev der gjort et stykke nyt panel »mellem stolene og koret«, halvanden alen langt, to alen højt mod syd og fem alen langt og to alen højt mod nord. I kordøren blev der gjort en bue af tømmer og bræddер; der ovenpå blev et †*krucifiks* hæftet og begge piller ved kordøren blev beklædt med »syler« (d.v.s. som søjler). Hele gitteret maledes og marmoreredes af Hans Nielsen, Ganløse[9], jfr. i øvrigt p. 1159.

Prædikestol (fig. 9—11), o. 1650, overført fra den ældre kirke. Stolen, der er på fire fag, præges både i opbygning og i udsmykning af barokken. I storfelterne med de fire evangelister er den tidlige renæssancetypes muslingeskalnicher genoptaget, men med større liv og perspektiv. Mens frisefeltet, der er gennemløbende, er bevaret, er postamentfelterne veget for en stærkt udladende undergesims, og de ældre stoles hjørnehermer er erstattet af barokke ornamenter fra hvis midte der springer et englehoved frem. Også den øvrige ornamentik

N.E. 1955

N.E. 1955

Fig. 9—10. Gilleleje. Prædikestolsfelter med Lukas og Johannes (p. 1164)

på undergesimsen og i skriftkartoucherne med evangelisternes navne er barok; buerækkerne på den smalle hængeliste under postamentfremspringet og på kronlisten er yndlingsdekoration o. 1650 og fremover. De rutineret skårne evangelistfigurer er udfort efter gængse forlæg, med tidens sans for fyldigt draperi og livlig bevægelse. Ved overflytningen til den »nye« kirke blev †himmel og stol repareret, fik ny trappe (1866 atter fornyet[7]) og bund; samtidig anskaffedes en ny †bogstol og et †brædt til timeglasset[9]; bæresøjlen fornyedes 1836[6], mens det nuværende opgangspanel er fra nyeste tid.

Stolen har nu en partiel staffering med megen forgyldning samt lidt rødt, grønt, blåt og gråt på evangelisternes kapper; bærestolpen har et enkelt sort liniemønster, opgangen står i lys eg. 1742—43 maledes og marmoreredes stolens nye dele af Hans Nielsen, Ganløse[9], og 1867—68 restaureredes den »i sin oprindelige stil«[7]. På sydvæggen vis-à-vis døbefonten.

Timeglas, formentlig fra begyndelsen af 1700'rne, på fire fag, svarende til f.eks. Søborgs (p. 1134). Stativet er af eg med drejede balustre af samme materiale bortset fra de to yderste. Over prædikestolen.

Stolestader (jfr. fig. 4), nygotiske fra 1836[6], da det gamle stoleværk blev solgt på auktion[25], svarende til bl.a. Karlebo (p. 897) og Mårum (p. 1209). Moderne maling med to nuancer gråt. 1742—43 blev 28 †stoledøre »med deres bistøder« malet og dørene nummereret; desuden maledes de to »lukte stole« under pulpituret[9].

Præste- og degnestolene fornyedes 1836[6].

†*Kirkekiste* til kirkens kar og klæder nævnes i inventariet 1701—06[9] og endnu i 1830'rne[14].

Lås, fra 1700'rne, af vanlig type, aflang, med rundt hoved og afslutning som opstanderen på den som fig. 14 afbildede pengetavle. På dørfløj fra orgelpulpitur op til loftet.

Orgelpulpitur fra 1836 med tre flade bossefyldinger på hver side af den indskudte orgelfaçade; profilgesims og glat hængebrædt. Staffering som stoleværket. Også den tidligere kirke havde et †pulpitur, på hvilket der flikkedes 1708. 1718 gjorde snedkeren to gallerier med gesims og »al sin behør«, hvorefter maleren malede dem. Efter kirkens ombygning malede Hans Nielsen 1742 det nye, dobbelte pulpitur med dets to trapper, rabatterne blå og fyldingerne marmorerede, mens listerne blev cinoberrøde[9].

Orgel, 1969, bygget af Frobenius og Co.; 11 stemmer fordelt på to manualer og pedal. Ældre façade tilpasset det nye orgel af arkitekt Rolf Graae (jfr. nedenfor). Det tidligere †*orgel* var bygget 1887 af Frederik Nielsen, Århus, og anskaffet ved frivillige bidrag[7]. Det var mekanisk med fire stemmer i et manual på fire oktaver. Dette orgel ombyggedes 1931 af Froberg og Schieberle, Odense, med nogen ændring af det gamle hus; det fik ti stemmer fordelt på to manualer og pedal; pneumatisk[35]. 1965 blev andet manual og pedalstemmen sat ud af funktion. Façadens midterste del med pibefeltet i spidsbuen og de flankerende pilastre, gesimsen med kløverblade samt undergesimsen med de to konsoller er hele den oprindelige og uændrede østfaçade fra 1887.

Pengeblok, formentlig anskaffet ved eller kort efter ændringen 1741—42, af eg, kun jernbundet foroven med glatte og profilerede bånd. Lavt, pyramideformet jernlåg med pengeslidse flankeret af rokokoagtige ornamenter. Nyere jernbånd forneden. Højde 93 cm. 1814 opgravedes blokken og flyttedes hen i våbenhuset[29]; nu i det afskilrede indgangsrum.

†*Bliksparebøsse* bekostet 1728 ifølge inventarium 1764[19].

Pengetavler (fig. 12—13) 1744, to næsten ens, primitive, udført af Jens Christensen for 1 rdl. 32 sk. og malet af Hans Nielsen med forsølvede lister. Nu blåmalede, indvendig røde, med røde eller forgyldte kanter; på sargen blåhvide rocailleornamenter, på opstanderens forside englehoved og blomsterguirlander, på bagsiden basunblæsende engel. På den enes forside hvid skriveskrift: »Gud velsigne Eder alle«. Ved orglet.

N.E. 1955

Fig. 11. Gilleleje. Prædikestol, overført fra den ældre kirke (p. 1164).

Lysekrone, 1730, af messing, ottearmet, med otte vistnok nyere prydarme; de S-svungne lysearme har midtpå et delfinhoved, fra hvis mund den lysebærende arm udgår. Kort skaft med midtdelt hængekugle og tværrillet hængeknop. Topfiguren er en flakt ørn. På kuglen graverede versaler: »Ikke os Herre, ikke os, men giv dit navn ære psal. CXV. I C Møller KPD E« (de sidste initialer formentlig hustruens). Kronen hænger i en snoet jernstang med to ægformede, forgyldte trækugler. I skibets midtgang. — Fire nyere messingkroner.

Salmenummer tavler, tre fra o. 1900 og en nyere kopi, alle med profilramme og gennembrudt, symmetrisk voluttopstykke. Ny staffering, hvid ramme, gyldne topstykker. — 1879 anskaffedes to †salmenummertavler med indskudsnumre til afløsning af tavler til at skrive på (med kridt)[7].

Kirkeskibe. 1) 1829—30. »Anna«, brig, 70 cm. Bygget og skænket af styrmand, senere lods Hendrik Larsen, Gilleleje, da han lå indefrosset i S. Petersborg. Ophængt 30. febr. 1830[30]. I midtgangen, tredie skib fra øst.

2) Før 1870. »Argus«, skonnert, 65 cm. Model af krydstoldvæsenets »Argus« (I), bygget 1854. Bygget og skænket af Svend Esmann, Gilleleje. Ophængt o. 1870[30]. I midtgangen, længst mod vest.

3) O. 1870. »Ferdinand Larsens Minde« (oprindelig »Laura« efter bygmesterens datter), tremastet fuldskib (oprindelig barkrigget), 65 cm. Bygget og skænket af sømand, senere sejlmager Ferdinand Larsen. Ophængt o. 1870[30]. I midtgangen, længst mod øst.

4) O. 1924. »Henry«, bark, 75 cm. Bygget og skænket af fisker og tømrer Niels Clausen, Gilleleje, til minde om en søn. Ophængt 192 4 [30]. I midtgangen, andet fag fra øst.

Sejerværk, forfærdiget 1746 af Ingvard Hansen, Ballerup, der fik 85 dl. for »et tårnur, som står i kirken og tårnet, med to forgyldte og malede viserskiver og en skål-metalklokke i kirken«[9]. Døgnværk med timeslagværk anbragt i hinandens forlængelse i smedejernsramme samlet med kiler, 95 cm høj, 106 lang og 59 bred. De lodrette stivere ender foroven i brede, oprullede blade, de vandrette i profiler. På værkrammen er med kursiv indhugget: »Ingvard Hansen Ballerop Ao 1747«; desuden findes et ikke identificeret jernstempel. Det ca. 230 cm lange, oprindelige pendul med linse er bevaret, den oprindelige hagegang erstattet med stiftgang, hvis ganghjul er signeret P. Chr. Louv 1869. Formodentlig samtidig blev skivernes oprindelige stive visere erstattet med time- og minutvisere. Lodder af kampesten. På en messingplade på værket oplyses, at uret er »Restaureret af Urmager Kern-Hansen, Hillerød Aar 1915«. Værket er atter 1968 nænsomt restaureret af Aage Ingemann Sørensen, Holbæk. Drevenes stokke, lejebøsninger, spærhager og snoretrisser blev da fornyede tilligemed værkets ormeangrebne træstol. De udskiftede dele opbevares i urkammeret. De to skiver på tagrytteren fornyedes også som kopier af de ældre og bærer årstallet 1747. Værket står i et velbevaret, sandsynligvis oprindeligt *urhus,* hævet over loftet, forskudt lidt mod vest i forhold til tagrytteren[31].

1833 anskaffedes en ny *kohherurskive.* Hvornår skiven i kirken fjernedes, vides ikke. Den nævnes med sikkerhed 1791[9], da Søren Rasmussen forfærdigede en urskive inde i kirken.

Klokker. 1) Mellem 1588 og 1613, støbt af Borchard Quellichmeyer. Fejlfuld indskrift med versaler mellem værkstedets vanlige friser af grenfyldte buer,

N. E.1955

Fig. 12—13. Gilleleje. Pengetavler, udført 1744 af Jens Christensen, Farum (p. 1166).

der ender i duskede treblade: »Borchard [G]elgether me fecit. Twigge Lavrnizsen. Verbvm domini manet in æternvm« (»B. Gel[b]geter gjorde mig. T. L. Herrens ord bliver i evighed«), Twigge Lauritsen(?) er formentlig navnet på kirkeværgen. Tm. 65 cm. I tagrytteren med vuggebom af 1700-talstype[32].

2) 1719. Versaler: »Anno 1719 den 27. may hafver sal. Anne Peder Iensens i Gillelie mølle ladet denne kloche omstøbe«. Tvm. 47 cm[32].

3) 1921. Versaler: »Omstøbt 1719 og 1921«. På loftet. Formodentlig har det været meningen, at denne klokke skulle have været støbt af metallet fra nr. 2[32].

— 1662 er der en udgift for at hænge en klokke fast i tårnet, og 1663 reparerede Hans Reinicke, rotgeter i Helsingør, den ene klokke, der var faldet ned[10]. Ifølge inventariet 1701—06 hang den store og den lille klokke på kirkegården, 1718 blev de hængt ind i »tårnet«[9] (sml, p. 1158). 1799 fornyedes klokkestolen delvis[8].

GRAVMINDER

Gravsten. 1) O. 1673, over Peder Iensen Grove, »kongl. may. fyringe forvalter ofver Danmarcks strømme, som boede og døde på Nellerop« 3. juni 1673, 58 år gammel, og hustru Anne Lumborg samt en datter Mechtele Grove. Sort kalksten, 161 × 106 cm, med fordybede (nu forgyldte) versaler og spinkel bølgebort langs kanten. I cirkelfelt forneden et symmetrisk skjold, hvori et kors

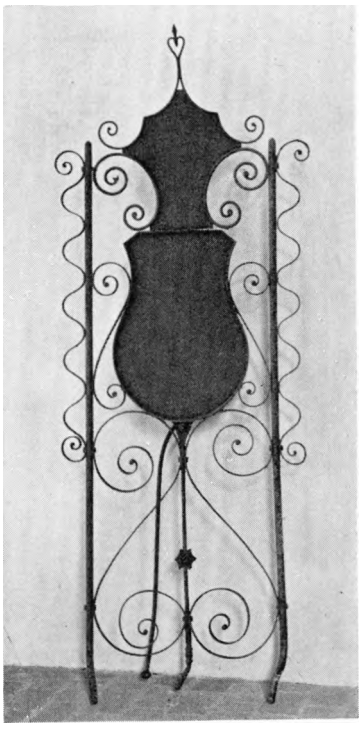

N.E. 1955

Fig. 14. Gilleleje. Gravminde af smedejern (p. 1170).

dannet af fire liljer og, i stedet for hjelmtegn, et dødningehoved med aks og initialerne PIG (sml. p. 242). Stenen, der oprindelig lå i koret, fjernedes ved bygningens ændring og lå herefter i kirkens material- og kulrum, hvorfra den forlangtes fjernet 1901 og opstillet på et passende sted[33]. Nu på skibets nordvæg.

2) O. 1703, over »kongl. may. fordvm biercke-foget til Kronborig amptes Biercketing Rasmvs Lavrsen Arendrvp paa Nellervp ... nedsat 12. okt. 1703«. Under gravskriften: »Dit lif, din død, din dom / skal vinde at du varst / from«. Sort, af brudstykker sammenmuret kalksten, 112x73 cm, med fordybede (nu forgyldte) versaler, der dækker største parten af fladen. Genfandtes samme sted som nr. 1. Nu på skibets sydvæg.

Kirkegårdsmonnmenter. 1—2) O. 1849. Ornamenteret støbejernsplade med reliefversaler over Hans Jacob Johnsen, født 27. jan. 1780, † 16. jan. 1849, og hustru Maren J., født 2. nov. 1783, † 21. dec. 1848. På skibets nordvæg under nr. 2) skriftløst støbejernskors.

3) (Fig. 14). O.1850, af smedejern, 205x74 cm, nu uden skrift, men ifølge graver Aage Jørgensen udført af smed Olsen i Gilleleje, som gravminde over ham selv. Nu i skibet.

*4) O. 1852. Støbejernskors over Peder Pedersen, Store Carlsminde, omkommet ved orkanen natten imellem 2. og 3. okt. 1852. I Gilleleje museum[34].

5—6) Et par marmorgravsten (Birgitte Mentz født Thrane, † 1862, og ægtefælle, † 1874, samt lærer Peder Olsen, † 1915) er indsat i forhallens vægge.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Arkivsager afgivne fra Frederiksborg amtstues arkiv 1898. Gilleleje regnskabsbog 1701/06—1779/80. — *Kgl. bygningsinspektører, afl. 1951.* Kirkeministeriet. Kirker og præstegårde, nr. 116. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Museumsindberetninger ved J. B. Loffler 1885 Harald Munk 1916 (altertavle). I. Arthur-Nielsen 1966 og Rolf Graae 1967 (orgler). — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller 1963 og 1968, samt Vibeke Michelsen og Marie-Louise Jørgensen 1955 og Erik Moltke 1968.

Litteratur. Thomas B. Bang: Bidrag til Gillelejes Historie, ÅrbFrborg. 1917, p. 56—65. — H. C. Terslin: Gilleleje Kirke, i Fra det gamle Gilleleje, 1933, p. 45—57. — B. Fabricius: Dansk Kirkebyggeri belyst ved Gilleleje og Omegns Kirker, i Fra det gamle Gilleleje, 1937, p. 40—47.

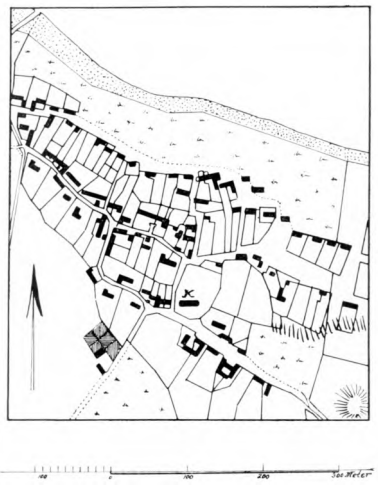

Fig. 15. Gilleleje. Landsbyplan.

[1] KancBrevb. 1559, 6. okt. — En kun i afskrift overleveret fortegnelse over sjællandske provster 1545 nævner provsten i Holbo hrd. som hjemmehørende i Gilleleje; efterretningen lader sig ikke efterprøve men synes efter det i øvrigt foreliggende mindre sandsynlig, NyKirkehistSaml. V, 141 f., jfr. Gunnar Olsen: Kronborg Vestre Birk, 1961, p. 37. [2] KancBrevb. 1577, 5. maj og 1579, 20. april. [3] KancBrevb. 1578, 1. febr. [4] LA. Bispearkivet. Alm. sager: 1647(—1708). Holbo herreds bog. [5] LA. Kgl. bygningsinspektører: Meldahl. Domænekirkerne pk. XXII. [6] RA. Rtk. Bygningsadministrationen. 1782—1848. [7] LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo og Strø herreders provsti 1864—99. Synsprot. for kirker og præstegårde. [8] LA. Amter. Frederiksborg—Kronborg amter. Breve og dok. vedr. kgl. kirker og skoler 1788—1800. [9] LA. Arkivsager afgivne fra Frederiksborg amtstues arkiv 1898. Gilleleje rgsk.bog 1701—80. [10] RA. Rtk. rev. rgsk. kirkergsk. 31. 1661—72. Kronborg amts kirkergsk. Gilleleje. [11] Ved langvæggenes ombygning 1741 udfyldtes bjælkernes taphuller, hvori kopbåndene havde siddet, med nye stykker træ, jfr. note 9. [12] Omtalt i forbindelse med istandsættelse 1804, jfr. note 6. [13] Jfr. †messehagel. [14] RA. Rtk. Rev. rgsk. Amtsrgsk. Kronborg amtstue. Kirkergsk. [15] RA. Rtk. 245—416. Beregninger og overslag over bygningsarbejde 1821—27. [16] LA. Kgl. bygningsinspektører afl. 1951. Kirkeministeriet. Kirker og præstegårde pk. 116. [17] Nævnt 1863, jfr. note 7. [18] H. C. Terslin: Gilleleje Kirke, p. 54. [19] LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. 1764. Kgl. kirkers inventarier. [20] 1836 betaltes 940 rdl. for et alterbillede med ramme, jfr. RA. Bygningsadministrationens journal. [21] Harald Munk [22] LA. Sjællands bispearkiv. [23] Om P.A.R., byfoged, rådmand og borgmester i København, se O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III, 205f. 1609 skænkede han en døbefont til Helligåndskirken i København, jfr. DK. Kbh. By I, 685. [24] Jfr. RA. Bygningsadministrationens kopibog 1841—50, året 1843. [25] RA. Bygningsadministrationens journal. [26] Ifølge Terslin p. 50 blev fonten »for nogle år siden« fundet som vandtrug på en gård i omegnen og blev da erhvervet til Asminderød. [27] Terslin p. 50. [28] RA. Bygningsadministrationens kopibog 1841—50. [29] LA. Kronborg amtstue. 1805—45 kirkergsk. [30] Henningsen: Kirkeskibe i Frborg. amt, i ÅrbFrborg. 1952, p. 98, jfr. note 14; 1830 ophængtes to nye skibe foræret af beboerne.

[31] Ifølge kirkens regnskabsbog 1746—47 (note 9) havde Asiatisk kompagni i København dette år skænket kirken 100 rdl. til uret; men da det formodedes at være for lidt, ønskede man, at supercargoen på et af de skibe, der gik til Kina, skulle tage pengene med og forøge dem ved handel. [32] E. Gribso, i ÅrbFrborg. 1934, p. 74f. — En meddelelse i pastor Gardes optegnelser (i LA. Topografisk samling), at kirkens klokker var fra 1514 og 1649, må bero på en misforståelse. [33] RA. Kultusministeriets 1. dep. Journalsager 1848—1916. [34] Afbildet i, Fra det gamle Gilleleje, 1952, p. 23. [35] Spillebordet og de tilbyggede stemmer var af kasseret materiale fra orglet i en kirke på Søndre Boulevard, Odense.